

TURVALLINEN JA ASIAKASLÄHTÖINEN OPASTEKOKONAISUUS

ERKKI OLLILA & SINI KESTILÄ

TURVALLINEN JA ASIAKASLÄHTÖINEN OPASTEKOKONAISUUS

ERKKI OLLILA & SINI KESTILÄ

Lapin ammattikorkeakoulu
Jokiväylä 11 C
96300 Rovaniemi

© Lapin ammattikorkeakoulu ja tekijät

ISBN 978-952-316-227-3 (nid.)
ISSN 2342-2521 (painettu)

Puh. 020 798 6000 www.lapinamk.fi/julkaisut

ISBN 978-952-316-228-0 (pdf)
ISSN 2342-253X (verkkojulkaisu)

Lapin korkeakoulukonserni LUC on yliopiston ja ammattikorkeakoulun strateginen yhteenliittymä. Konserniin kuuluvat Lapin yliopisto ja Lapin ammattikorkeakoulu. www.luc.fi

Lapin ammattikorkeakoulun julkaisuja
Sarja D. Muut julkaisut 1/2018

Rahoittaja: Lapin ELY-keskus, Euroopan aluekehitysrahasto, Euroopan unioni
Kirjoittajat: Erkki Ollila ja Sini Kestilä
Taitto ja kuviot: Kaija-Liisa Ryynänen
Kuvitus: Anna Pakkanen ja Ajatus Oy

SANASTO

Reitti

= Mikä tahansa maastossa ulkoiluun käytettävä kulkuväylä joka on erotettu muista väylistä opastekokonaisuuden avulla. Reitillä on vastuullinen taho joka vastaa sen ylläpidosta. Reitti voi olla perustettu reittitoimituksella tai sopimuksin.

Reitistö

= Useampien reittien muodostama kokonaisuus.

Moottorikelkkailureitti/kelkkareitti

= Tieliikennelain alainen tie, reittitoimituksella tehty virallinen moottorikelkkailureitti.

Moottorikelkkaura/kelkkaura

= Maanomistajien kanssa sovittu, maastoon moottorikelkalla ajoa varten merkitty ura.

Opastekokonaisuus

= Reitin käyttäjän informointia varten maastossa olevien opastetaulujen, viittojen sekä jatkuvan reittimerkinnän muodostama kokonaisuus.

Opastus

= sanalla kuvataan opastekokonaisuuden käyttämistä reitin käyttäjien ohjaamiseksi reitillä.

Lähtöpaikka

= Reitin lähtöpaikka, josta reitille lähdetään. Lähtöpaikalla sijaitsee lähtöpaikan opastetaulu, sisältönä tarvittavat ennakkotiedot reitistä.

Jatkuva merkintä

= Reitin varrella oleva toistuva merkintä, joka kertoo että merkinnän osoittama ura kuuluu reitistöön.

Viitta

= Reitin varrella oleva rakenne jolla informoidaan mm. kiintopisteiden nimistä ja palveluista sekä etäisyyksistä ja suunnista kiintopisteisiin.

Asiakaskysely

=REILA -hankkeessa kesällä 2016 tehty asiakaskysely Lapissa.

SISÄLLYSLUETTELO

KULUTTAJATURVALLISUUSLAKI	7
TAUSTA-AINEISTOT	7
Asiakaskyselyt	7
Ylläpitäjien ja yrittäjien kokemukset ja näkemykset	7
Keskeisiä havaintoja asiakkaiden ja ylläpitäjien palautteista	8
Aikaisemmat ohjeistukset ja oppaat	9
OPASTEKOKONAISUUDEN SUUNNITTELU	10
Reitin suunnittelu	11
Asiakaslähtöisyys	13
Lähtöpaikat	14
Reittien ja kohteiden nimeäminen	16
OPASTEKOKONAISUUS	17
Opastekokonaisuuden suunnitteluun vaikuttavia asioita	18
Viitat	22
Jatkuva reittimerkintä	26
Opastetaulut ja -kartat	30
Paikannusmerkki	33
Muut merkit	33
OPASTEMATERIAALIT	35
Viitat	35
Jatkuva reittimerkintä	38
Opastetaulut	40

ALKUSANAT

Suomen maaperällä on tuhansia kilometrejä erilaisia merkittyjä ulkoilureittejä. Perinteisesti reiteillä ja niiden ulkopuolellakin on kuljettu kartan ja kompassin avulla ja erätaidot on saatu perintönä vanhemmilta. Suomalainen eräperinne kuuluu nykyisin yhä harvemman harrastuksiin, mutta kevyempi luonnossa liikkuminen on kasvussa ja hyvin merkittyjen, matalamman kynnyksen reittien tarve koko ajan kasvaa. Suomalainen luonto on myös erittäin vetovoimainen matkailijoiden houkuttaja. Useat eri kansallisuudet matkustavat tutustumaan luontoomme ja kasvu on vain kiihtymässä. Vielä parikymmentä vuotta sitten ulkoilureittien merkitseminen oli helpompaa: kesällä patikoitiin ja talvella hiihdettiin tai moottorikelkkailtiin. Nyt samaa reittiverkostoa käyttää pyöräilijät, kävelijät, polkujen juoksijat, lumikenkäilijät ja uusia ulkoilulajeja tulee jatkuvasti lisää.

Reittejä ylläpitävät tahot ovat parhaansa mukaan yrittäneet pysyä kehityksen perässä ja erilaisia reittejä on merkitty maastoon kysynnän, resurssien ja osaamisen mukaan. Erilaisissa projekteissa on aikanaan rakennettu reittejä ja niiden opasteita, jotka ovat nykyisin jo ehostamisen tarpeessa. Tuloksena reiteillä käytetyt merkinnät, viitat ja opasteet ovat hyvin eri näköisiä, eri logiikalla suunniteltuja ja asennettuja sekä eri vaiheissa elinkaartansa.

Tämä ohjeitus vastaa osaltaan maastoreittien kehitykseen ja sen myötä syntyneisiin haasteisiin. Tavoitteena oli koota valtakunnallisesti hyväksytty ohje, jota käyttämällä reittimerkinnät saataisiin asiakaslähtöisemmiksi sekä reittien turvallisuutta edistäviksi. Ohjeistus käsittelee opastekokonaisuutta riskienhallinnan näkökulmasta ja pitää jatkuvasti mukana asiakaslähtöisen palvelujen muotoilun näkökulman.

Reittien käyttäjien mielestä asiakaslähtöinen ja asiakaskokemusta parantava reittimerkintä on sellainen johon ei tarvitse kiinnittää suurta huomiota – se on läsnä, mutta ei vie käyttäjän huomiota pois oleellisesta.

REILA reittimerkintöjen turvallisuus pilottialueena Lappi 2015-2018 -hankeessa on tavoitteena ollut vahvistaa maastoreittien turvallisuutta ja luotettavuutta. Hankkeessa ovat toteuttajina Lapin ammattikorkeakoulu/ Matkailualan tutkimus- ja koulutusinstituutti (MTI), Metsähallitus Lapin luontopalvelut, Lapin pelastuslaitos ja 14 Lapin kuntaa: Enontekiö, Inari, Kemi, Kemijärvi, Kittilä, Kolari, Muonio, Pello, Posio, Rovaniemi, Salla, Sodankylä, Tornio ja Ylitornio. Tämä ohjeistus on laadittu yhteistyössä REILA -hankkeen toteuttajien kanssa.

Taustamateriaaliksi ohjeistusta varten kerättiin kokemuksia reittien käyttäjiltä sekä ylläpitäjiltä haastatteluin, verkkokyselyin ja vapaaehtoisin. Ohjeistuksen taustalla on käytetty myös olemassa olevia oppaita ja suosituksia sekä hankkeen aikana tehtyjä selvityksiä ja havaintoja.

KULUTTAJA- TURVALLISUUSLAKI

Lainsäädännön näkökulmasta reittien katsotaan olevan kuluttajapalveluita, jolloin reitin ylläpitäjä on velvollinen toimimaan kuluttajaturvallisuuslain mukaan. Reitin opastekokonaisuuteen liittyviin velvollisuuksiin kuuluu:

1. Yleinen huolellisuusvelvoite, joka velvoittaa jokaista toiminnan harjoittajaa arvioimaan riskit ja huolehtimaan reitistä niin että siitä ei aiheudu vaaraa kenenkään terveydelle tai omaisuudelle. (5 §)
2. Tietojenantovelvollisuus, jonka mukaan reitin käyttäjällä tulee olla mahdollisuus saada selkeällä ja ymmärrettävällä tavalla tietoa reitistä. Tietoa on annettava riittävästi, jotta asiakas itse pystyy arvioimaan reittiin ja siinä oleviin rakenteisiin liittyvät vaarat ja suhteuttamaan ne omaan osaamiseensa. (9 § + VNA 613/2004)
3. Lisäksi reittejä voi koskea velvollisuus turvallisuusasiakirjan laatimisesta, mikäli reittiä ei riskiarvion perusteella katsota vähäriskiseksi.

TAUSTA-AINEISTOT

Asiakaskyselyt

Ohjeistuksen keskeinen teema on asiakaslähtöisyys. Pohjaksi kerättiin asiakaspalautteita Lapin retkeilyreittien opasteista kesällä ja syksyllä 2016. Maastokohteissa tehtyyn kyselyyn saatiin 94 vastausta ja Internetissä kyselyyn vastasi 106. Vapaaehtoisten "haamuretkelijöiden" palautteita saatiin yhteensä 28. Saadusta aineistosta on koostettu yhteenvetoraaportti: Asiakaslähtöiset ja turvalliset maastoreittimerkinnot - Kesä-syky 2016. Aineistoa käytettiin osana tämän ohjeistuksen laadintaa.

Ylläpitäjien ja yrittäjien kokemukset ja näkemykset

Ylläpitäjien näkemyksiä ja kokemuksia kartoitettiin työpajoissa ja hankkeessa mukana olleissa kunnissa pidetyissä kokouksissa. Olemassa olevien opastekokonaisuuksien nykytilaa kartoitettiin työpajoissa sekä omin havainnoin maastossa.

Yrittäjät voivat olla reittien ylläpitäjiä sekä myös reittien käyttäjiä. Yrittäjät käyttävät sekä omia, että muiden ylläpitämiä reittejä ohjelmapalvelujen toteuttamiseen. He myös ohjaavat asiakkaitaan liikumaan merkityillä reiteillä omatoimisesti. Tämän vuoksi kysyimme myös 113 yritykseltä heidän mielipiteitään koskien käyttämiensä reittien opastekokonaisuuksia. Kyselyyn vastasi 28 yritystä.

Keskeisiä havaintoja asiakkaiden ja ylläpitäjien palautteista

- Lähtöpaikkojen ja reitin ennakkotiedon löydettävyyks on ongelma kunta- ja matkailukeskuksien reiteillä. Lähtöpaikka on olemassa, mutta sen löytäminen on vaikeaa niin verkkosivuilla kuin paikan päälläkin: Hotellihuoneesta polun päähän löytäminen ei olekaan niin selkeää.
- Markkinointimateriaalista tai kartoista puuttuu usein selkeä merkintä, missä reitin viralliset lähtöpaikat sijaitsevat. Ennakkoinformaation merkitystä korostaa myös se, että asiakaskyselyn mukaan 67% asiakkaista oli etsinyt tietoja reitistä ennen matkaa esim. verkkosivustoilta tai kartoista.
- Kyselyjen perusteella opastekokonaisuudelta toivottavia ominaisuuksia ovat loogisuus, yhtenäisyys, yksiselitteisyys, selkeys, helppo luettavuus, sekä johdonmukaisuus ja helppo havaittavuus.
- Eri opasteiden toivottiin helpottavan paikannusta ja reitin valintaa. Olet tässä -merkintöjä, sekä karttaa kaivattiin risteyksiin.
- Matkailun näkökulmasta ulkoilureitit ovat yksi asiakkaan tärkeimmistä motiiveista matkalle lähtöön. Kyselyn mukaan 90 %:lle reitti on matkan tärkein kohde tai yksi matkan kohteista. Tämän takia matkailukohteen on syytä panostaa tarjoamiinsa ulkoilureitteihin ja noteerata ne yhtenä alueen tärkeimmistä vetovoimatekijöistä.
- Asiakaspalautteiden perusteella viittojen tärkeimpiä ominaisuuksia ovat erottuvuus maastossa eri sää- ja valaistusolosuhteissa, sekä sisällön luettavuus ja selkeys. Käytettävää materiaalia tai luontoon sulautuvaa ulkonäköä pidettiin vähemmän tärkeänä.
- Viitoituksen logiikka täytyy olla yhtenevä reitistöllä. Selittämätön ja muuttuva kilometrien esitystapa vaikeuttaa ymmärtämistä. Reittien ja paikkojen nimeäminen tulee tehdä loogisesti.
- Vanhat ja uudet merkinnät reiteillä huonontavat turvallisuuden tuntua, vanhat merkit epäilyttävät ja johtavat omiin päätelmiin reitin kulusta.
- Opasteet pitäisi pystyä toteuttamaan pienemmälläkin budjetilla ja perinteisin menetelmin.

Aikaisemmat ohjeistukset ja oppaat

Opastekokonaisuuteen liittyviä tai aihetta sivuavia ohjeita, oppaita ja selvityksiä on tehty aikaisemminkin, mutta kokonaisuudesta ei ole aikaisemmin tehty ohjetta.

Metsähallitus on laatinut oman viitoituksensa yhtenäistämiseksi viitoitusoppaan. Viitoitusopas keskittyy viitoittamiseen liittyvään logiikkaan.

Outdoors Finland -hankkeissa on tehty oppaita reittien suunnitteluun erilaisten aktiviteettien näkökulmista. Oppaissa käsitellään myös opastuksen periaatteita aktiviteetin näkökulmasta.

"Ulkoliikuntapaikkojen turvallisuus -tietopaketti ulkoliikuntapaikkojen turvallisesta suunnittelusta ja ylläpidosta" on koottu opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittaman hankkeen aikana 2011. Tietopakettissa sivutaan hiihtoreittien ja lenkkipolkujen opasteita.

Suomen Standardisoimisliitto ylläpitää standardia SFS 4424 "Ulkoilun ja liikunnan merkit", joka on alan asiantuntijoiden kokoama sarja ulkoilureiteillä käytettävistä merkeistä ja symboleista. Standardia päivitetään tarpeiden mukaan Standardisoimisliiton johdolla. Tässä ohjeistuksessa viitataan usein standardimerkkeihin ja symboleihin ja suositellaan niitä käyttämään.

Tässä ohjeistuksessa on huomioitu kuluttajaturvallisuuslaki ja sen antamat velvoitteet, joita esitellään tarkemmin omassa kappaleessaan.

OPASTEKOKONAISUUDEN SUUNNITTELU

Erityisesti matkailu- ja kuntakeskuksissa reiteistä huolehtivat lukuisat eri toimijat ja ylläpitäjät. Samalla alueella voi olla reittitoimijoina esimerkiksi Metsähallitus, kunta, kyläyhdistys ja latu- tai kelkkapooli. Asiakkaan näkökulmasta on kuitenkin yhdenmukaista kuka reitistä ja sen opastuksesta huolehtii – tärkeämpää on se, että samalla alueella reitit ja niiden opastus on suunniteltu toimivaksi kokonaisuudeksi. Tyypillinen esimerkki on matkailukeskus ja vieressä oleva kansallispuisto, joiden reitit yhdessä muodostavat koko alueen reitistön. Osa reitistöstä voi olla rakennettu eri tarpeisiin, eri hankkeissa ja merkitty omalla

tavallaan. Tuloksena on sekava kokonaisuus jossa esimerkiksi reitin merkintätapa saattaa muuttua, kun ylläpitäjien raja ylitetään.

Eri reitit tulisi siis nähdä kokonaisuuksina, jotka muodostavat alueelle laajemman reitistön ja laajemmin ajateltuna alueen reittituotteen. Tällaiseen toimintamalliin päästään vain tekemällä yhteistyötä ja tekemällä tarvittaessa yhteinen reitistösuunnitelma, jossa tarkastellaan koko alueen asiakasprofiilia, nykytilaa, tarjontaa, tulevia tarpeita jne. Yhteisesti sovittavia opastamiseen liittyviä asioita ovat esimerkiksi käytettävien viittojen ja reittimerkkien ulkonäkö ja

Kuva 1. Opastekokonaisuuden suunnittelu

logiikka sekä reittien lähtöpisteiden sijoittaminen ja reittien huomioiminen kaavoittamisvaiheessa. Asiakkaan koko palvelupolkua tarkastellessa nousee esille asemakaava-alueeseen liittyvät asiat, kuten lähtöpaikan sijoittaminen ja reittien kulku kaava-alueella, esim. pääsy hotellin ovelta sujuvasti reitin lähtöpaikkaan.

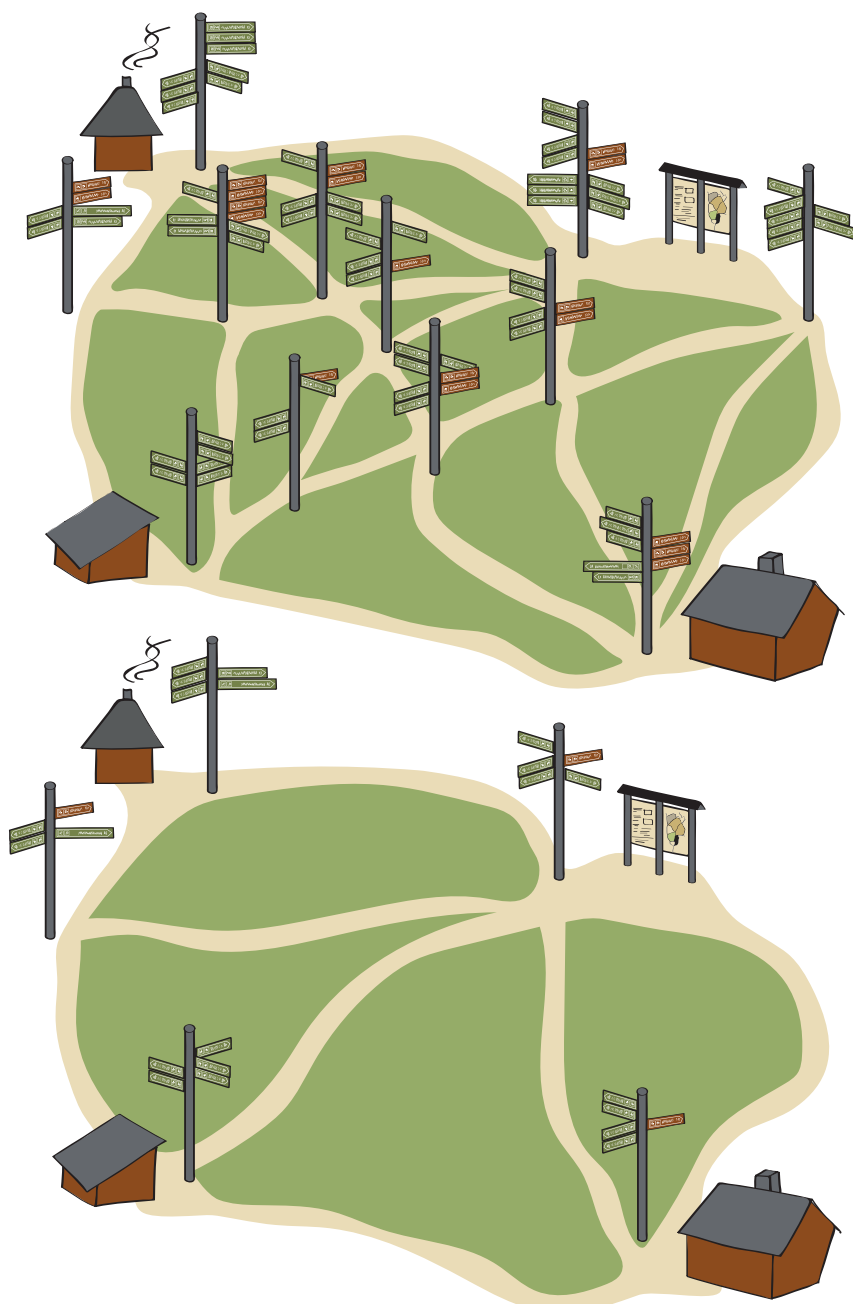
Reitin suunnittelu

Reitin tai reitistön opastuksen toimivuuteen vaikutetaan jo reittien suunnitteluvaiheessa. Kun reitit on suunniteltu huolellisesti, voidaan

opastekokonaisuudella viimeistellä reitistö käyttökuntoon. Tässä ohjeistuksessa ei käydä läpi kaikkea reittisuunnitteluun liittyvää, vaan kerrataan oleelliset taustalla olevat ja opastamista helpottavat asiat. Reittien tuotteistamisen ja elämyksellisyyden suunnittelua varten on apuna esimerkiksi Outdoors Finland -hankkeissa tuotetut oppaat "retkeilymatkailun suunnitteluopas" ja "vaellusreitin suunnitteluopas".

Yksinkertaisuus

Turvallisen ja asiakaslähtöisen opastekokonaisuuden näkökulmasta katsottuna reitistön pitäisi olla mahdollisimman yksikertainen.

Kuva2. Villisti syntynyt ja yksinkertaistettu polkuverkosto

Jokaista pientä polun pätkää ei kannata ottaa mukaan, vaan jokaisella reitin osalla pitäisi olla jokin tarkoitus. Joissain tapauksissa vanhoja kulkureittejä kannattaa jopa sulkea, jotta päästään toimivaan lopputulokseen. Reitin suunnittelijan täytyy miettiä asiakkaan puolesta, kuinka kohteelle kannattaa kulkea. Jos annetaan liikaa vaihtoehtoja, voi kohteen löytämisestä tulla vaikeaa.

Kohderyhmä

Reitistöä ja sen opastekokonaisuutta suunnitellaessa on erityisen tärkeää tiedostaa kohderyhmä, eli millaisille käyttäjille reitit on tarkoitettu. Eri ulkoilulajien lisäksi eri kulttuurierot, ikäluokat ja liikuntakyky ja -tapa vaikuttavat kaikki sekä itse reittiin, että opastekokonaisuuteen.

Reittien vaativuus

Oleellinen osa asiakkaalle kerrottavista ennakkotiedoista liittyy reitin vaativuuteen. Reitin suunnitteluvaiheessa on jo mietittävä, kenelle reittiä ollaan tekemässä ja kuinka vaativa siitä tulee. Reittien vaativuus voidaan kertoa reititukuvauksissa tekstinä sekä tarpeen mukaan kartassa reittiviivojen väreillä. Sekaannusten välttämiseksi vaativuusluokitusta kuvaavia symboleita ei ole syytä käyttää maastossa viitoissa ja jatkuvan reittimerkinnän yhteydessä muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta: esi-

merkiksi vaikeamman maastonkohdan helpompi kiertoreitti on hyvä merkitä myös maastoon kartan ja symbolin avulla.

Reittien luokittelussa käytetään yleisesti värejä:

- sininen - helppo
- punainen - keskivaativa
- musta - vaativa

Vaativuusluokitukset voivat olla erilaisia eri kulutavoissa. Jotta värein ilmoitettu luokitus olisi ymmärrettävää, tulisi vaativuus olla avattuna myös tekstimuodossa.

Riskien arviointi

Riskien arvioinnilla eli riskikartoituksella tarkoitetaan erilaisten vaaratilanteiden todennäköisyyden ja vakavuuden kartoittamista. Riskien kartoittaminen on osa reittisuunnittelua ja reittimerkintäsuunnitelmaa, sekä kuluttajaturvallisuuslain huolellisuusvelvoitteen täyttämisen perusta. Riskikartoitus kannattaa tehdä yhteistyössä pelastusviranomaisten kanssa, jolloin jo suunnitteluvaiheessa tulee kartoitettua viranomaisten toimintaedellytykset alueella. Riskien kartoittamista varten on olemassa erilaisia työkaluja. Tärkeintä kuitenkin on, että reitin ylläpitäjä on selvittänyt ja on tietoinen reitillä olevista riskeistä ja on toiminut niin, että riskit on huomioitu ja pienennetty hyväksyttävälle tasolle.

Monikäyttö

Reittien monikäyttö antaa omat haasteensa opastekokonaisuudelle. Lumen aikana kulku-uraa käytetään hiihtolatuna, kesällä se toimii muiden aktiviteettien reittinä. Kesä- ja talvireitit saattavat kulkea täsmälleen samalla urala, tai ne voivat erota toisistaan osittain. Lisäksi yleistymässä on pelkästään talvikäytössä olevat reitit, jotka merkitään vain lumen ajan käyttöön.

Kun reitistöllä on runsaasti monikäyttöä, on selkeintä käyttää omia karttoja kesä- ja talvialalla. Joissain tapauksissa voidaan myös tehdä omat lähtöpaikat kesä- ja talvireiteille.

Pelkkä opastekokonaisuus ei voi itsessään ratkaista kaikkia monikäytön haasteita, vaan

tärkeintä on reittien suunnittelu ja suunnittelu-
vaiheessa tilan jättäminen uusille mahdollisuuksille. Lähtökohtana voisi monessa tapauksessa olla se, että reitistö tai osa sen reiteistä suunnitellaan ympärivuotista monikäyttöä ajatellen. Lisäksi voi olla erillisiä vain talvikäytössä olevia reittejä.

Asiakaslähtöisyys

Asiakaslähtöinen toimintatapa tarkoittaa asiakastarpeiden selvittämistä laaja-alaisesti ja syvällisesti sekä niiden mukaan toimimista. Maastossa oleva opastekokonaisuus on ensisijaisesti reitin käyttäjää eli asiakasta varten. Siksi on tärkeää, että myös käyttäjän näkökulma on huomioitu tätä ohjeistusta laadittaessa. Asiakaslähtöisessä toimintatavassa huomioidaan asiakkaan koko palvelupolku sekä asiakkaan samaa kokemus palvelusta.

Asiakaskokemus

Asiakaskokemus syntyy vuorovaikutuksesta johon vaikuttaa mm. asiakkaan kohtaamiset, mielikuvat ja tunteet. Reitin käyttäjän asiakaskokemus alkaa jo ennen varsinaista reitille menoa ennakkomarkkinoinnin avulla.

Asiakkaan saamaan kokemukseen maastoreiteiltä voidaan vaikuttaa monin tavoin. Esimerkiksi linjaamalla reitti erilaisten luontotyyppien ja maisemien läpi, taukopaikkojen sijoittelulla ja oikeanlaisilla reittimerkinnöillä. Hyvin suunniteltu opastekokonaisuus mahdollistaa keskittymisen juuri edellä mainittuihin asioihin, eikä huomiota tarvitse käyttää reitillä pysymiseen. Positiiviseen kokemukseen ei yleensä kuulu ylimääräinen suunnistaminen ja väärälle polulle harhautuminen, puhumattakaan täydellisestä eksymisestä ja voimien loppumisesta, joilla voi olla vakavamminkin seuraukset.

Reittien käyttäjät ja heidän tarpeensa ovat erilaisia, mutta yleensä ainakin yksi yhdistävä tekijä löytyy: jonkinlaisen kokemuksen hakeminen luonnosta. Kokemus voi koostua maisemista, urheilusuorituksesta, luontoelämyksistä, vauhdin hurmasta tai näiden yhdistelmistä.

Palvelupolku

Reitin käyttäjän polku alkaa jo ennen matkaa, esimerkiksi näkemällä kohteen mainos televisiossa tai vierailemalla kohteen verkkosivustolla. Usein käyttäjä myös etsii ennakkotietoja kohteesta ennen reitille menoa. Palvelupolkuun liittyy oleellisesti myös reittien paperiset ja digitaaliset kartta-aineistot.

Kuva 3. Reitin käyttäjän palvelupolku

Kohteeseen saavuttua reitin käyttäjän palvelulussa voi olla esimerkiksi kohtaamisia eri palveluntuottajien kanssa tai ainoastaan menoa suoraan reitin lähtöpaikkaan. Reitin opastekokonaisuudella on tärkeä rooli tässä vaiheessa, koska se vaikuttaa käyttäjän palvelupolun kulkemiseen.

Palvelupolku jatkuu myös matkan jälkeen. Usein käyttäjä jakaa valokuvia, kokemuksia ja palautetta ja sosiaalisessa mediassa tai tuttavapiirille. Tässä vaiheessa reitin ylläpitäjän kannattaa huomioida, että käyttäjältä saadaan palautetta esimerkiksi reitin kunnosta. Ylläpitäjän tehtävänä on huolehtia, että palautteenanto on mahdollista.

Lähtöpaikat

Asiakkaan koko palvelupolkua tarkastellessa tärkeä opastuksessa huomioitava kohta löytyy jo ennen opastekokonaisuutta ja reitin alkua. Lähtöpaikan hyvä sijainti ja opastaminen lähtöpaikalle ovat tärkeässä asemassa hyvää kokonaisuutta tavoiteltaessa. Lähtöpaikalta pitäisi löytyä keskeinen reitteihin liittyvä informaatio sujuvan ja turvallisen kulkemisen kannalta.

Lähtöpaikan sijainti

Lähtöpaikkojen sijoitteluun vaikuttavat reittejä käyttävät kohderyhmät ja heidän käyttämiensä palveluiden sijainti. Julkisilla kulkuneuvoilla liikkuva, hotellissa majoittuva asiakas saattaa vuokrata sukset tai maastopyörän vuokramosta, jolloin reittien lähtöpaikan pitäisi löytyä kohtuullisen matkan päästä palveluista, selkeästi opastettuna. Autolla liikkuva ja kauempana mökkialueella majoittuva hiihtäjä pääsee

Kuva 5. Lähtöpaikka

ladulle toiselta, parkkipaikan vieressä olevalta lähtöpaikalta. Reittiverkoston entuudestaan tunteva asiakas saattaa toki kulkea reitille menemättä lähtöpaikan kautta.

Toinen sijoitteluun vaikuttava asia on reittien sijainti: luontevaa on, että lähtöpaikka on kohdassa josta eri reitit haarautuvat omiin suuntiinsa. Jos tähän on mahdollisuus, voidaan lähtöpaikalle opastaa pelkästään lähtöpaikan symbolia käyttämällä – vasta lähtöpaikalta lähtien käytetään mahdollisia kulkutavan symboleita (retkeilijä, hiihtäjä, pyöräilijä jne).

Lähtöpaikkoja voi olla eri tasoisia. Pääpaikka keskeisellä paikalla palvelujen lähellä, sekä pienempiä lähtöpaikkoja reittien läheisyydessä olevilla parkkipaikoilla tai esim. latuverkoston liityntäladuilla, jotka tulevat mökkialueilta. Koosta tai prioriteetista riippumatta, jokaisella lähtöpaikalla tulee kuitenkin olla lähtöpaikan opasteen vähimmäistiedot ja viitoitus.

Kuva 4. Lähtöpaikalle opastaminen

Opastus lähtöpaikalle

Lähtöpaikan tunnusmerkinä toimii esimerkiksi i-symboli, jota voidaan käyttää sekä itse lähtöpaikan merkitsemiseen, että lähtöpaikalle opastamiseen. Lähtöpaikan löydettävyyttä varmistetaan merkitsemällä kulkutiet lähtöpaikalle seuraavilla toimenpiteillä:

- Viitoitus: suunta, etäisyys, lähtöpaikan symboli sekä mahdollisesti reitin kulkutapojen symboleja.
- Kohteesta riippuen, voidaan käyttää myös reittimerkkejä johdattamaan oikeaan suuntaan.
- Maaston muokkaus tehdään niin, että maaston piirteet johdattavat oikeaan paikkaan. Selkeä, ympäristöstä erottuva, esimerkiksi sorasta tai kivituhkasta tehty polku johdattaa selkeästi oikeaan paikkaan. Lisäksi esimerkiksi puuston raivaamisella ja muilla maisemointitoilla voidaan vaikuttaa lähtöpaikan löydettävyyteen ja ulkonäköön.
- Tie- ja katualueen viitoitukseen lisätään tieto P-paikan lisäksi myös reitin lähtöpaikasta.

Reittien ja kohteiden nimeäminen

Kohteiden ja reittien nimeäminen auttaa asiakastasekä suunnistamisessa että paikantamisessa. Opastekokonaisuuden yksi turvallisuutta edistävä tavoite on se, että reitin käyttäjä on jollakin tavalla tietoinen siitä missä on, vaikka ei juuri opastekartan edessä seisoisi. Kun muistissa on reitin nimi, mistä on tulossa ja minne menossa, on hätätilanteessa paikantaminen helpompaa. Laajoilla reitistöillä saattaa olla kahden taukopaikan välillä useampiakin reittejä, silloin eri nimet kohdistavat oikealle reitille.

Nimeämisessä tulee olla tarkkana, jotta nimet ovat täsmälleen samoja etäisyysviitoissa, paikannimi viitoissa, opastetauluissa ja kartoissa. Nimet tulee huomioida myös muussa viestinnässä.

Nimivalintoihin tulee kiinnittää huomiota, jotta nimiksi valikoituu ymmärrettävät ja aikaa kestävät nimet. Kansankieleen vakiintuneet

yritysten nimet jäävät helposti elämään, vaikka kyseisen yrityksen nimi vaihtuu tai toiminta loppuu. Asiakkaan näkökulmasta oleelliset palvelujen nimet, oli ne yksityisiä yrityksiä tai ei, kannattaa sisällyttää nimistöön mahdollisuuksien mukaan.

Nimetyt reitit

Asiakkaan näkökulmasta reitit kannattaa suunnitella kierrettäviksi lenkeiksi, joilla on oma kutsumanimi. Esimerkiksi kahden taukopaikan välillä voi olla useita reittejä, jolloin nimetyn reitin avulla voidaan hätätilanteessa paikantaa kulkija tarkemmin. Nimetyt reitit mahdollistavat turvallisen ja asiakaslähtöisen opastuksen ja ne myös auttavat alueen markkinoinnissa: Jokaisella reitillä voi olla oma tuotokuvaus ja teema. Lisäksi reitti on suunniteltu niin että se tuottaa asiakkaalle positiivisen kokemuksen. Tuotteistaminen antaa asiakkaalle myös motiivin ja kiinnostuksen lähteä uudelle reitille.

OPASTEKOKONAISUUS

Opastetaulut, jatkuva reittimerkintä ja viitoitus muodostavat reitistön opastekokonaisuuden. Lähtöpaikalla asiakas saa reitin ennakkotiedot ja ohjeet reitillä liikkumiseen lähtöpaikan opastetaulusta. Jatkuva reittimerkintä pitää kulkijan reitistöön kuuluvalla polulla ja viitoitus ohjaa risteyksissä oikeaan suuntaan. Risteyksien karttataulut auttavat paikantamisessa ja helpottavat reittivalintaa.

Opastekokonaisuuden tulisi olla tarkoituksenmukainen ja looginen. Opastekokonaisuuden suunnitteluvaiheessa tulee tarkastella ensin merkintätapaa ja viitoitusta

- lähtöpaikkojen opasteiden tarkempi sisältö määräytyy lopulta merkinnän ja viitoituksen valintojen mukaan. Koska opastekokonaisuus on oleellinen osa reitillä olevien riskien hallintaa, täytyy opastekokonaisuuden eri ominaisuuksien määrittelyssä miettiä reitin riskit myös opastekokonaisuuden kannalta.

Seuraavassa kappaleessa on listattu opastekokonaisuuden suunnitteluun vaikuttavia asioita, joiden perusteella voidaan suunnitella esimerkiksi opastekokonaisuuden ulkonäköä, sisältöä, sijoittelua ja materiaalivalintoja.

Suunnittelijan on tässä vaiheessa mietittävä esimerkiksi seuraavia kysymyksiä:

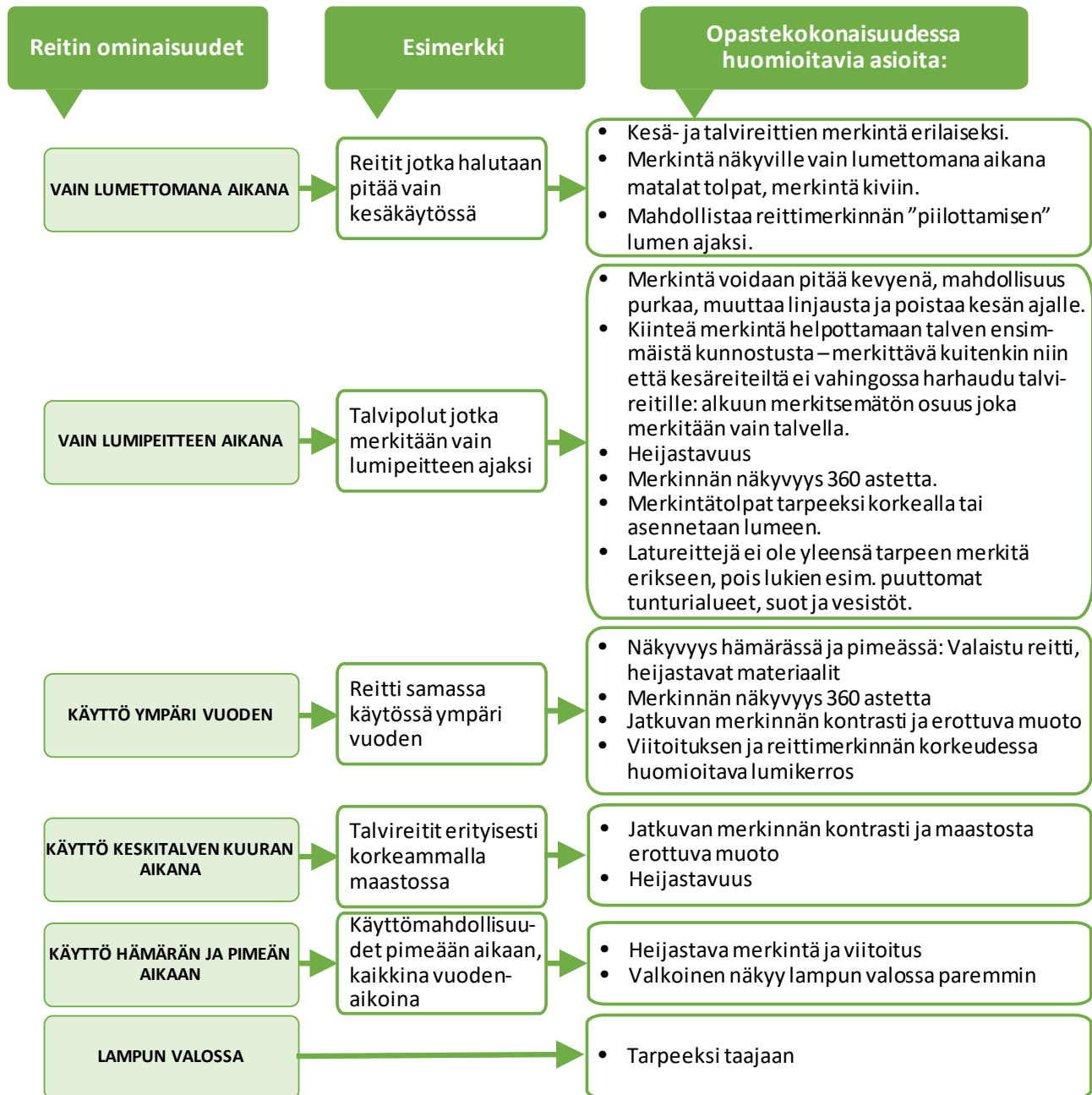
- Erottuuko kulku-ura hyvin muusta maastosta ja onko siinä risteäviä polkuja?
- Onko reitti ympärivuotisessa käytössä, vai merkitäänkö se vain kesä- tai talviaikaiseen käyttöön?
- Pitäisikö opasteiden näkyä myös hämärässä ja pimeässä?
- Voiko sään muutokset vaikuttaa viittojen ja merkkien näkemiseen?
- Millaiset käyttäjät reitillä liikkuvat?
- Millä eri kulkutavoilla reitillä liikutaan?
- Mitä vaatimuksia edellä mainitut asiat antavat opastekokonaisuudelle?

Opastekokonaisuuden suunnitteluun vaikuttavia asioita

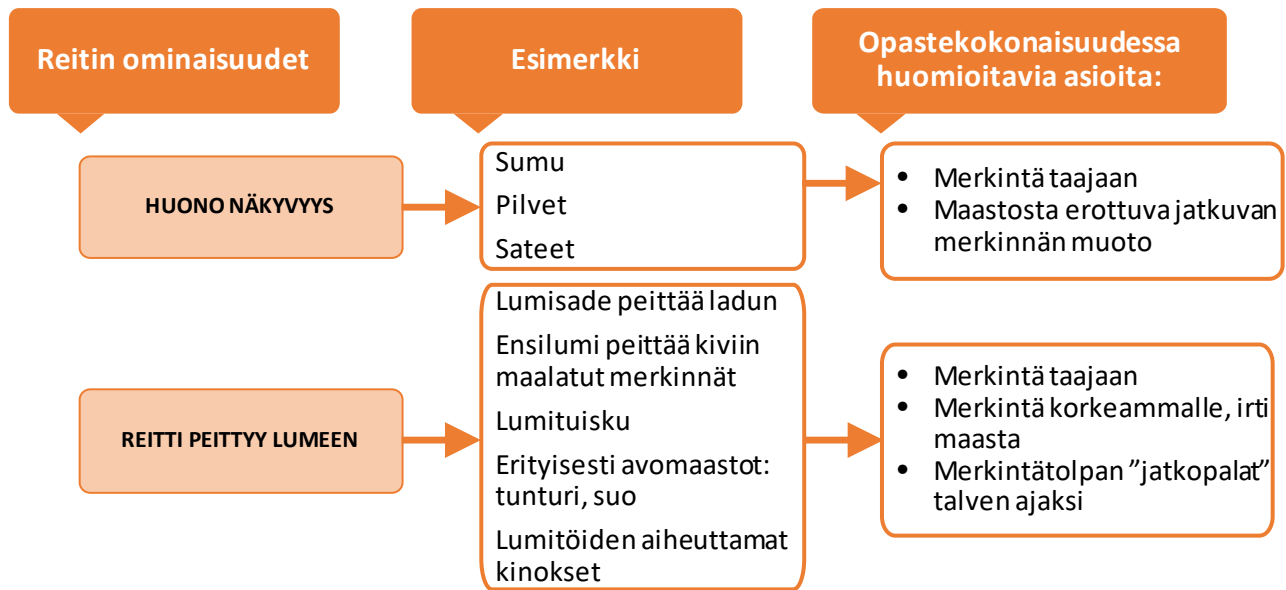
Maasto

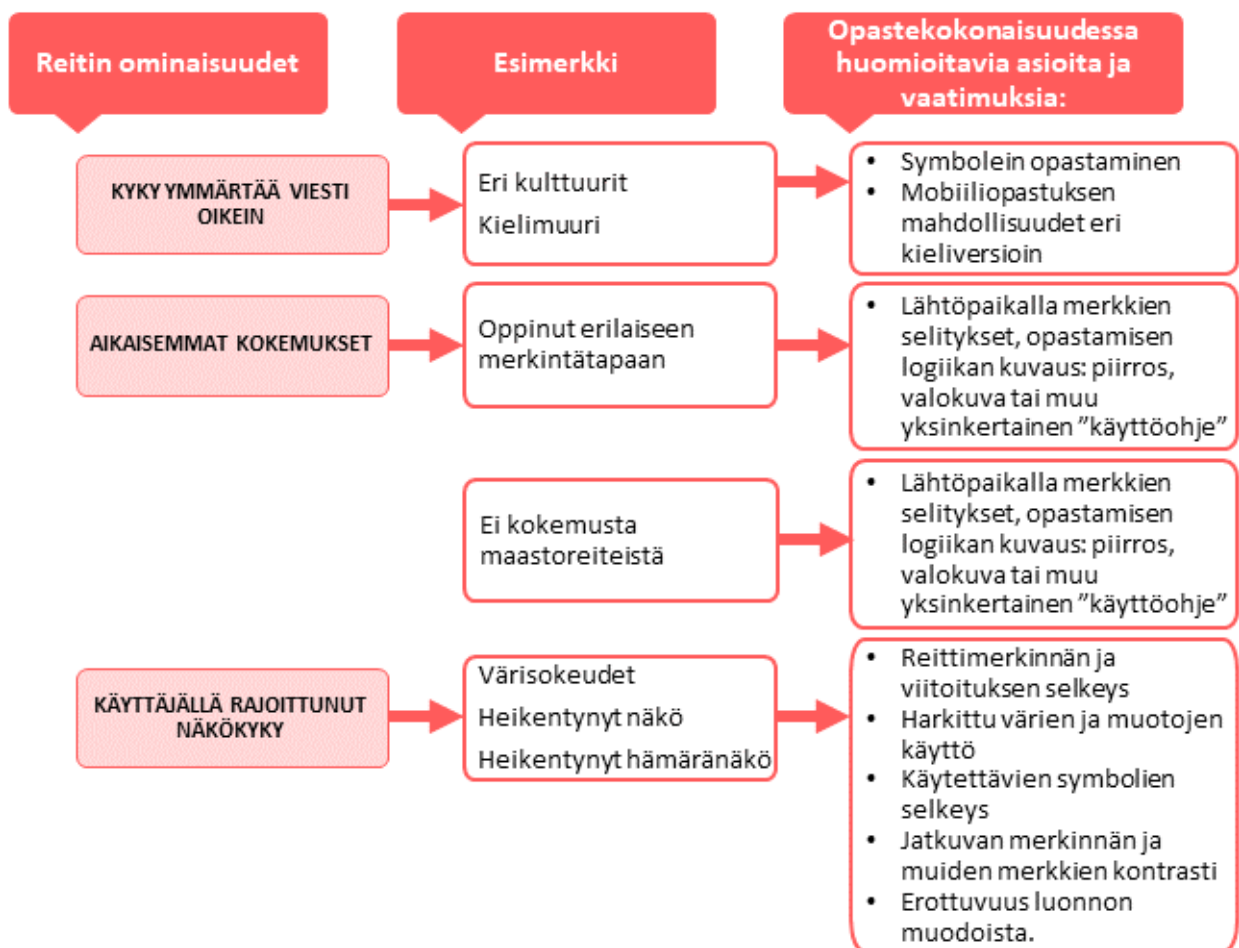
Reitin käyttöaika

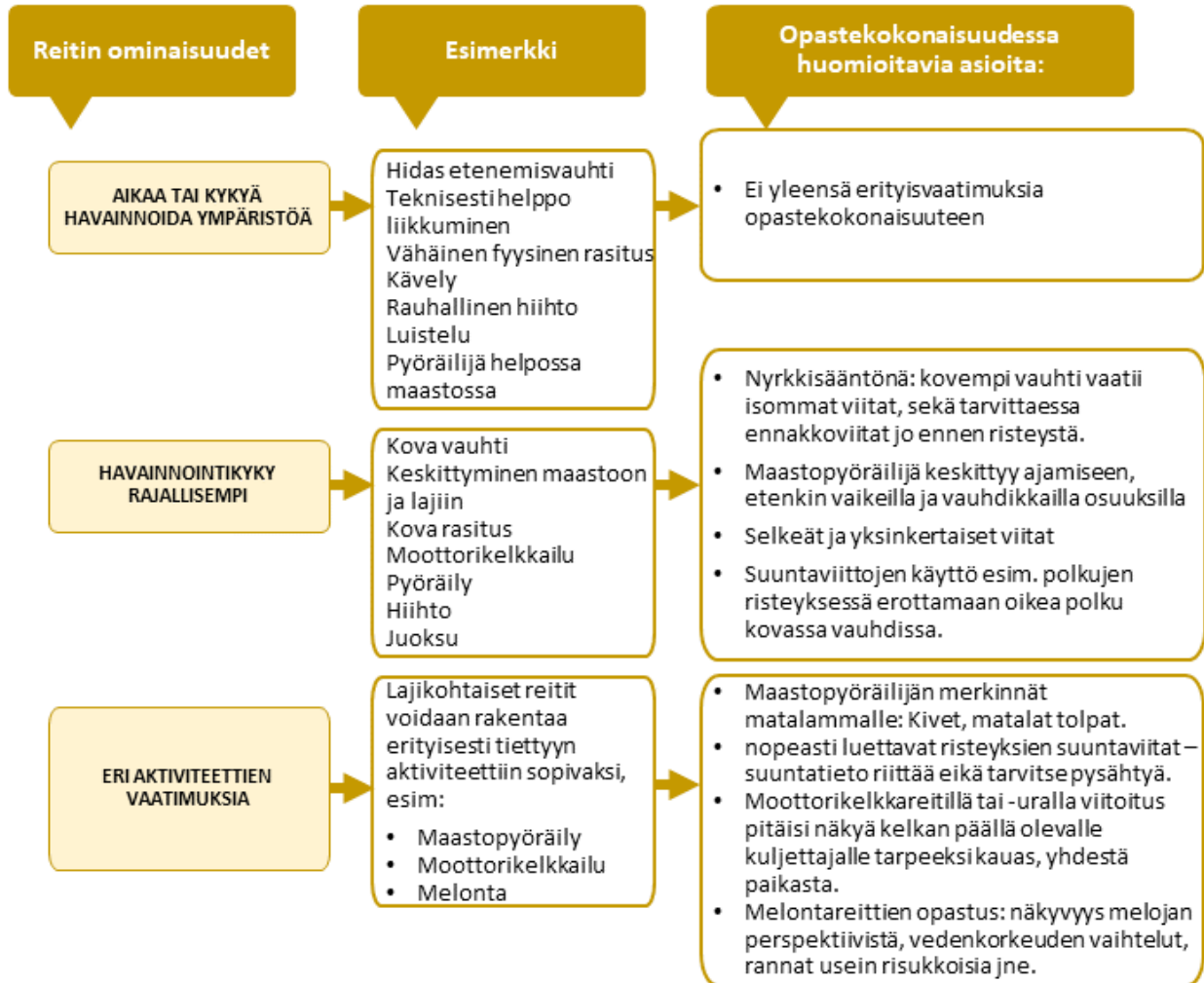
Ulkoiset olosuhteet

Reitin käyttäjän ominaisuudet

Reitin käyttäjän kyky havainnoida ympäristöä

Viitat

Viitoituksen tehtävänä on ohjata asiakas reitin risteyksessä oikeaan suuntaan, oikealle reitille sekä kertoa kohteen nimi sinne saavuttaessa.

Yleisimmät viittatyypit ja sisältö

Jotta luettavuus ja selkeys säilyvät, tulisi viitan sisällön olla mahdollisimman yksinkertainen. Kohteet nimetään vain yhdellä kielellä ja palvelut, kulkutavat jne. kuvataan symboleilla. Symbolien selitykset löytyvät lähtöpaikan opastetaulusta ja karttatauluista. Ulkonäköön ja luettavuuteen olennaisesti vaikuttavia tekijöitä ovat sisällön esitystapa yhdessä viitassa ja koko viittaryhmän selkeys.

Reitinnimiviitta

- Nimetyn reitin nimi, kulkutavan symboli(t)
- Suuntanuoli
- Jatkuvan reittimerkinnän tapa, mikäli nimetyllä reitillä käytetään omaa väriä tai tunnusta.

Kuva 6. Reitinnimiviitta, jossa reitin kokonaispituus suluissa, sekä reittimerkintätapa

Etäisyysviitta

- Kiintopisteen nimi
- Suuntanuoli
- Etäisyys kiintopisteeseen.
- Alle kilometrin etäisyydet ilmoitetaan metreinä, lyhenteenä m, yli kilometrin matkat ilman km -lyhennettä.
- Alle 1-5 km matkalla yhden desimaalin tarkkuudella = 1,0 → 4,9
- 5 km ja pidemmällä matkalla kilometrin tarkkuudella = 5 →
- Kiintopisteessä olevat palvelut symbolein
- Mahdolliset kulkutapojen symbolit

Kuva 7. Etäisyysviitta

Suuntaviitta

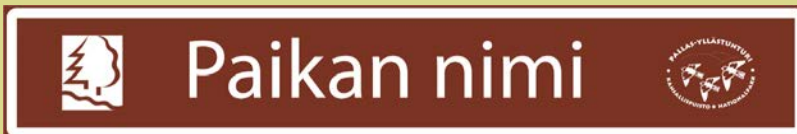
- Suuntanuoli
- Ei tekstiä
- Kulcutavan symboli
- Käytetään risteyksessä osoittamaan reitin suuntaa tai esimerkiksi monikäyttöiseltä reitiltä erkanevaa pyöräreittiä.

Kuva 8. Suuntaviitta

Paikannimiviitta

- Kohteen nimi
- Kohteessa olevat palvelut tarpeen mukaan
- Ylläpitäjän logo

Kuva 9. Paikannimiviitta

Käytettävät symbolit

Opastetauluissa, kartoissa ja viitoissa käytetään erilaisia kuvasympboleja kuvaamaan esimerkiksi kohteessa olevaa palvelutarjontaa ja reitille suositeltuja kulkutapoja. Jotta maastossa olevien symbolien merkitys olisi käyttäjälle selkeää, tulisi samanlaisia symboleita käyttää myös muissa aineistoissa: Internetsivuilla, esitteissä, kartoissa ja maastossa.

Suosittelut symbolit, niiden mitat sekä värit löytyvät SFS4424, Ulkoilun ja liikunnan merkit -standardista. Standardin ja taitotiedostot voi hankkia Suomen Standardisoimisliiton verkkokaupasta. Usein riittää, että painotuotteiden tilaajalla on käytössään standardi ja painoaineiston tuottajalla on taittoon tarvittavat symbolien tiedostot.

Viitoituksen logiikka

Perusperiaatteena viitoituksessa on, että yhteen opastettavaan kohteeseen on risteyksestä vain yksi reittivaihtoehto. Useampaan eri suuntaan osoittavat samat paikannimet

aiheuttavat kulkijalle ylimääräistä mietittävää, jonka viitoituksen suunnittelija voisi ratkaista jo valmiiksi. Joissain tapauksissa ”yhden suunnan taktiikkaa” ei voida käyttää, jolloin risteyksessä oleva kartta auttaa reitin valinnassa. Tällainen tilanne voi olla esimerkiksi silloin kun reitti haarautuu eri kulkutapoja varten tai eri vaikeusasteisiin.

Yleensä reiteillä on jokin kauempana oleva pääkohde sekä matkan varrella useampia muita kohteita, kuten taukopaikkoja tai nähtävyyksiä. Etäisyysviitat toteutetaan siten, että kohteista viitoitetaan seuraava lähin kohde sekä kauempana oleva pääkohde. Pääkohde voi olla esimerkiksi rengasreitin tunnetuin nähtävyys, jonka jälkeen aletaan lähestyä jälleen lähtöpaikkaa. Lähtöpaikoilla ja laajempien reitistöjen risteyksissä voi olla tarpeen viitoittaa useampiakin kohteita. Risteyskarttojen käyttäminen vähentää useampien viittojen tarvetta.

Kuva 10. Symboleita. Yleisimmät palvelusymbolit ja kulkutapojen symbolit

Viittojen ryhmittely

Yksinkertaiseenkin reitistöön tulee helposti risteyskiä, joissa on monta viittaa kiinnitettynä samaan rakenteeseen tai useampia viittarakennelmia samassa risteyksessä.

Risteykset saattavat olla usean reitin solmu-kohtia tai yksinkertaisempia risteyksiä. Solmu-kohtaan kertyy helposti suuri määrä viittoja, jolloin viitat kannattaa jakaa ryhmiin. Yhteen suuntaan opastavat viitat kootaan samaan ryhmään, jolloin luettavuus paranee.

Viittojen sijoittamisessa ja ryhmittelyssä voidaan käyttää muutamaa eri tapaa. Toimivin ratkaisu riippuu viittojen määrästä ja reitistön vaatimuksista. Selkeä ja helposti luettava tapa on käyttää viittaryhmässä saman mittaisia viittoja, joiden sisältö on jaettu "sarkaimin", niin että sama tieto löytyy aina samasta kohdasta tai vähintään samassa järjestyksessä.

Useamman polun risteyksissä polun suunnan osoittaminen helpottuu kiinnittämällä viitat yhteen tolppaan.

Jatkuvan reittimerkinnän tärkeimpänä tehtävänä on osoittaa kulku-uran paikka maastossa ja pitää reitillä kulkeva henkilö merkityllä reitistöllä. Käytettävään merkintätapaan vaikuttavat reitin ja käyttäjien ominaisuudet sekä

ulkoiset, esimerkiksi säästä johtuvat vaatimukset. Kun kulkija pysyy merkityllä reitillä, pysyy hän reitistöllä. Nähdessään viitan ja/tai kartan, saa hän tiedon suunnasta sekä etäisyydestä kohteeseen.

Reittimerkintä auttaa myös reitin ylläpitäjää esimerkiksi löytämään latureitin oikea kohta hangesta lumituiskun jälkeen.

Kuva 11. Viitat asennettuna selkeästi, samaan suuntaan osoittavat ovat päällekkäin. Pallas-Yllästunturin Kansallispuisto. Kuva: Metsähallitus/Joel Kauppinen

Jatkuva reittimerkintä

Merkinnän logiikka

Jatkuvassa reittimerkinnässä voidaan käyttää karkeasti kahta eri logiikkaa. Toteutukseltaan yksinkertaisin tapa on merkitä reitistön kaikki reitit samalla jatkuvalla merkinnällä ja toteuttaa eri kohteisiin opastaminen risteyksissä olevien viittojen ja karttojen avulla. Tämä tapa on havaittu hyväksi useimmissa kohteissa ja se pitää käyttäjän valppaana lukemaan viitoitusta, paikannimiä sekä karttaa. Samaa merkkiä käyttäessä voidaan reitistön eri reitit erotella toisistaan nimeämällä reitit ja käyttämällä risteyksissä reitinnimiviittoja johdattamaan oikealle reitille.

Toinen jatkuvan merkinnän toteutustapa on väri- tai symbolikoodaus. Tätä tapaa varten tulee reitistön eri reitit suunnitella nimetyiksi reiteiksi. Jokainen nimetty reitti merkitään maastoon omalla värillään tai symbolillaan. Parhaat kokemukset värikoodauksesta on saatu reitistöillä, joissa on selkeät yksittäiset reitit. Monimutkaisemmat, laajat reittiverkostot voi olla selkeämpi merkitä vain yhdellä värillä. Ylläpitäjän täytyy arvioida paras vaihtoehto sekä ylläpidon että asiakkaan kannalta.

Hyvin toteutetun väri- tai symbolikoodauksen etuja:

- Reittiä on helppo seurata maastossa: Kun on valinnut esim. "punaisen reitin", seurataan punaisia merkintöjä alusta loppuun saakka. Matkan varrella, risteyksissä ja taukopaikoilla olevat kartat kertovat "olet tässä" tiedon.
- Jokaisesta reitistä voi tehdä omat reittikuvaukset, jolloin asiakkaan on helppo valita hänelle sopiva reitti.
- Myös reittikartassa voidaan käyttää samaa värikoodausta. Kartassa eri reitit saadaan erottumaan toisistaan ja ne hahmottuvat paremmin myös vähemmän karttoja lukeneelle.
- Symbolein tai värein opastaminen toimii myös kokemattomammille kulkejoille.
- Erilaisin teemoin suunnitellut reitit toimivat markkinointimateriaalien sisältönä ja tukevat markkinointia.

Väri- ja symbolikoodauksen haasteita:

- Eri värien esittäminen kartalla, vaatii hieman enemmän työtä kartan taitajalta.
- Merkkien määrä reitillä ja reittiviivojen määrä kartassa kasvaa, mikäli eri reitit kulkevat osittain samoilla kulku-urilla.
- Värisokean tai heikkonäköisen kyky erottaa merkinnät toisistaan.
- Mahdollinen "navigaattori-ilmiö" eli kulkiija vain seuraa väriä, tietämättä missä on menossa
- Värikoodauksen toimivuuden varmistaminen, kun reitistöä laajennetaan.

Kuva 12. Viitat päällekkäin, tiedot samoissa kohdissa. Paikannimiviitta, reitinnimiviitta sekä etäisyysviitat. Reitillä ei ole ollut tarpeen käyttää kulkutapoja suosittelevia symboleja. Sastamala. Kuva: kyltti.fi/Jani Hanhijärvi

Kuva 13. Viitat asennettuna yhteen tolppaan, viitat osoittavat polun suunnan. Pallas-Yllästunturin kansallispuisto. Kuva: Metsähallitus/Joel Kauppinen

Merkinnän ominaisuudet

Perinteinen tapa toteuttaa jatkuva reittimerkintä on käyttää puihin, erillisiin tolppiin ja kiviin maalattua merkkiä. Tapa on edullinen, suotuisissa olosuhteissa ja huolellisesti tehtynä toimiva ratkaisu, kun merkki on tarpeeksi erottuva taustan väristä. Tumman vihreä merkintä tumman puun rungossa ei erotu tarpeeksi hyvin, etenkin silloin kun on hämärää tai pimeää, heikkonäköisemmälle erottaminen voi olla vaikeaa jo päivänvalossa. Usein maalimerkinnät ovat kuitenkin heikosti erottuvia, raja-alue ei ole täsmällinen ja maali on valunut ennen kuivumistaan.

Merkin näkyvyyttä voidaan parantaa tekemällä merkkiin selkeä terävärainen reuna ja käyttämällä kirkkaita värejä jotka erottuvat taustasta. Vielä parempaan lopputulokseen päästään käyttämällä värin lisäksi valkoista reunaa, jolloin merkin reunan valkoinen ja keskustan kirkas väri luovat erottuvan kontrastin. Merkin muodolla on myös merkitystä: käsin piirretty kuvio saattaa naamioitua muihin luonnon muotoihin, mutta esimerkiksi terävärainen kolmio tai ympyrä erottuu ympäristöstä paremmin.

Reitillä saattaa olla käyttöä myös pimeään aikaan, jolloin erottuvuus on vielä tärkeämpää. Ot-salampun valossa suurikontrastinen merkintä ja vaalea taustaväri erottuvat hyvin. Lisäksi näkyvyyttä lampun valossa voidaan parantaa pienelläkin määrällä heijastavaa materiaalia.

Talvella jatkuvan reittimerkinnän peittää helposti lumi ja kuura. Merkinnän erottuvuus paranee käyttämällä erillisiä merkkitolppia, jotka muotonsa puolesta erottuvat muusta luonnosta, vaikka olisivatkin lumen kuorruttamia. Korkeammalla maastossa sijaitsevat, esimerkiksi ylös tunturiin nousevien reittien merkinnät keräävät keskitalvella ympärilleen paksusti kuuraa ja lopulta merkkitolppaa on hankala erottaa kasvilisuudesta. Lisäksi kinostuva lumi saattaa peittää alleen korkeammankin tolpan.

Kuva 14. Reittimerkinnässä selkeä kontrasti ja hyvä näkyvyys myös hämärässä. Kuva: Fiskars trail center/Marko Halttunen

Tätä ongelmaa on kohtuullisella menestyksellä ratkaistu sijoittamalla merkit tarpeeksi taajaan, jolloin niistä muodostuu maastosta paremmin erottuva jono. Paksusti kinostuvan lumen tuomia ongelmia on ratkaistu lisäämällä merkkitolppaan pitkä jatkopala talven ajaksi.

Ihmiset kulkevat ja seuraavat mieluiten selkeintä ja loogisinta kulku-uraa pitkin. Esimerkiksi soralla päällystetty, muusta maastosta selkeästi erottuva reitti toimii itsessään jo hyvänä reittimerkintänä. Erityisesti reittien lähtöalueilla soralla vahvistettu polku johdattaa selkeästi reitin alkuun. Reittimuutosten yhteydessä vanhan polun näkyvä alku voidaan peittää esimerkiksi maisemoimalla se siirtovarvikolla. Näin vanha reitti ei houkuttele kulkemaan väärään suuntaan.

Suosituksia:

- Maasto, olosuhteiden vaihtelu ja reitin käyttäjät antavat omat vaatimuksensa opastekokonaisuudelle.
- Jatkuva reittimerkintä tulee olla samanlainen koko reitillä, mutta merkinnän sijoittelu ja toistuvuus voi muuttua maaston mukaan.
- Kumpuilevan maaston muodot, polun mutkat ja katveet täytyy myös huomioida yksittäisen merkin paikkavalinnassa.
- Erottuva merkintä toteutetaan suurikontrastisella, taustan muodoista ja väristä erottuvalla, hämärässäkin näkyvällä ja tarvittaessa myös heijastavalla merkillä.
- Lähtöpaikkojen läheisyydessä polun muotoilu esimerkiksi sorastamalla ja selkeän kulkuväylän rakentaminen johdattavat kulkijat lähtöpaikalle ja siitä eteenpäin reiteille.
- Useimmissa tapauksissa jatkuva merkintä kannattaa kuitenkin tehdä niin taajaan, että edelliseltä merkiltä näkee aina seuraavan. Näin kulkijalla säilyy turvallisuuden tunne koko retken ajan.

Kuva 15. Sorapolku ohjaamassa lähtöpaikan opastetauluille. Sport Resort Ylläs, Ylläsjärvi. Kuva: Metsähallitus/Joel Kauppinen

Opastetaulut ja -kartat

Reiteillä on usein sekä reitti- ja turvallisuustietoa sisältäviä opasteita, että luonto- tai muuta elämyksellistä informaatiota sisältäviä tauluja. Tämä ohje käsittelee vain reitteihin liittyvää tietoa sisältäviä opasteita ja niiden ominaisuuksia. Reittitietoa sisältävät erilaiset opastetaulut sijoitellaan reitin lähtöpaikoille, risteyksiin ja taukopaikoille.

Lähtöpaikan opastetaulu

Lähtöpaikan opastetaulun sisältö tulisi vastata kuluttajaturvallisuuslain tietojenantovelvoitteeseen. Turvallisuuskulmasta taulun tehtävänä on antaa reitin käyttäjälle tarvittavat ennakkotiedot reitistä. Näiden tietojen perusteella asiakkaan tulisi voida itse arvioida soveltuuko reitti hänelle ja tieto siitä, miten reitillä liikutaan omatoimisesti ja turvallisesti.

Lähtöpaikan opastetaulun perustiedot ilmoitetaan aina, reitistä riippumatta. Lisäksi reitistökohtaisesti lisätään informaation määrää ja esitystapaa. Informaation määrään vaikuttaa muun muassa reitin riskiarvio, erilaiset käyttäjäryhmät ja kulkutavat. Osa informaatiosta voi olla saatavilla myös verkossa: esimerkiksi ajankohtaiset tiedotteet verkko-osoitteen, QR-koodin tai NFC-tagin kautta mobiililaitteella. Reitistön koosta ja monipuolisuudesta riippuen sisältö jaetaan yhdelle tai useammalle taululle. Tietoja voidaan esittää kuvin, tekstein, symbolein ja karttaesityksin.

Opastetaulun perustiedot:

- Reitin tai reitistön nimi
- Pituus ja arvioitu kulkuaika
- Reittien vaativuus symbolein ja/tai reitikuvaus josta vaativuus selviää.
- Kulkutavat jos tarvetta määritellä erikseen.
- Reitistön kartta
- Symbolien selitykset
- Reitin merkintä- ja viitoitustapa
- Toimintaohje hätätilanteita varten
- Lähtöpaikan paikkatieto/osoite
- Ylläpitäjän nimi ja yhteystiedot palautteen keräämistä varten

Opastetaulun lisätiedot, esimerkkejä

- Mietintä riskiarvion kautta: miten havaittuja riskejä voidaan pienentää lisätiedoilla?
- Reitin tai reitistön lyhyt kuvaus
- Mukana tarvittavat varusteet
- Eri reittien esittely, jos useampia reittejä
- Tauluun tai sen viereen on hyvä jättää paikka ajankohtaisille tiedotteille.
- Kuvaus viitoituksesta ja reittimerkinästä piirroksin tai kuvin:
 - miten reitti on merkitty maastoon?
 - millaiset viitat reitillä on?
- Reitin käyttöaika: vuodenaikat, valaistus
- Matkapuhelinverkon katvealueet.

Kuva 16. Talvireittien lähtöpaikka, Ylläsjärvi, Äkäslompolo. Kuva: Metsähallitus/Erkki Ollila

Karttataulut

Karttataulujen tehtävänä on toimia viitoituksen apuna, auttaa paikantamisessa sekä antaa reitin käyttäjälle yleiskuva reitistöstä. Karttataulun tiedot auttavat asiakasta hahmottamaan sijaintinsa sekä sujuvan suunnistamisen, että mahdollisen hätätilanteen kannalta. Karttataulut sijoitetaan lähtöpaikalle, risteyksiin, pääkohteisiin ja taukopaikoille.

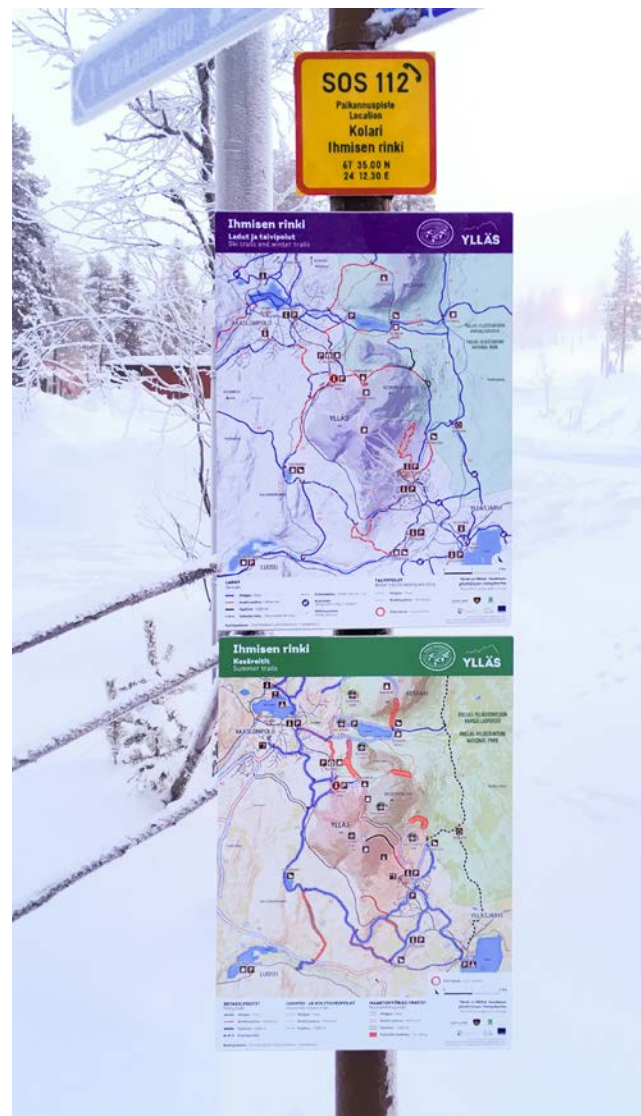
Karttataulun tiedot:

- Paikan tai risteyksen nimi
- Reitini nimi, jos on
- Kartta, kattaa lähialueet, pääkohteet
- Reittiviivat
- Symbolit: kulkutapa, palvelut
- "Olet tässä" -merkintä
- Etäisyydet
- Kohteiden nimet – yhtenevät viitoituksen kanssa
- Indeksikartta tarpeen mukaan
- Mittakaava ja mittakaavajana
- Symbolien selitykset
- Lähtöpaikoilla osa tiedoista voi olla ydistettynä muissa tauluissa.

Sijoittelu, toistuvuus

- Tärkeimmät risteykset
- Taukopaikat
- Pääkohteet

Mikäli reitistön kesä- ja talvikäyttö eroaa merkittävästi toisistaan, voi selkeämmän esitystavan takia olla tarpeen tehdä kesä- ja talvireiteille omat kartat. Joissain tapauksissa myös reitistön runsas monikäyttö voi vaatia eri aktiviteeteille omat karttansa.

Kuva 17. Kesä- ja talvireittien risteyskartat, asennettu risteyksessä olevaan viittatolppaan pikakiinnikkeillä. Pallas-Yllästunturin kansallispuisto. Kuva Metsähallitus/Erkki Ollila

Paikannusmerkki

Paikannusmerkintä auttaa paikantamista hätätilanteessa ja avun lähettämistä oikeaan paikkaan, sekä mahdollistaa evakuoinnin suunnittelun valmiiksi. Paikannusmerkinnän sijoituspaikat riskiarvioinnin mukaan, esim:

- Lähtöpaikat
- Taukopaikat
- Risteykset: teiden ja reittien risteykset
- Muut riskien arvioinnissa tunnistetut riskipaikat
- Pitkien välien täydennys tarpeen mukaan
- Mitat, sisältö ja värit: SFS 4424 standardin mukainen.

Kuva 18. Paikannusmerkki reittien lähtöpaikalla, asennettuna viittatolppaan pikakiinnikkeillä. Pallas-Yllästunturin kansallispuisto. Kuva: Metsähallitus/Erkki Ollila.

Muut merkit

Muita merkintöjä, kuten varoitus- ja kieltomerkkejä käytetään tarpeen mukaan, esimerkiksi ilmoittamaan erityisen huomion tarpeesta reitillä, suosittelemaan reittiä tietyllä kulkutavalle tai osoittamaan viranomais määräykseen perustuvaa kieltä. Käytettävät varoituskielto- määräys- ja ohjemerkit ohjeistuksineen ovat SFS 4424 standardissa.

Varoitusmerkkien käyttö ja sijoittelu perustuvat riskien arviointiin. Yleinen varoitusmerkin sijoituspaikka on reittien risteyksissä. Hiihtoladun, kelkkareitin tai -uran yli menevät muut reitit ja tiet vaativat varoitusmerkin erityisesti silloin kun vauhdit ovat kovempia ja törmäyksessä vahingoittumisen riskit isompia. Varoitusmerkkien alla voidaan käyttää tekstillä varustettua lisäkilpeä, mutta suosituksena on käyttää yksiselitteisiä kansainvälisesti ymmärrettäviä symboleja.

Merkin sijoituspaikka mietitään reitin käyttäjän näkökulmasta: esimerkiksi pakollinen hiihtosuunta tai kielletty hiihtosuunta -merkin näkyy hiihtäjälle tarpeeksi ajoissa

Tarvittaessa raivataan puustoa tai muita esteitä näkymisen varmistamiseksi.

Varoitusmerkkien käytöstä huolimatta ensisijainen keino riskien pienentämiseen on reitin suunnittelu turvallisesti.

Muiden merkkien käyttökohteita ovat esimerkiksi:

- Vaaranpaikka hiihtoladulla: esim. vauhdikas lasku, paannejää tai muu huomiota vaativa kohta.
- Määrätty kulkusuunta ja kielletty kulkusuunta: esim. hiihtoladun jyrkkä lasku, jossa ohjataan liikkuminen vain yhteen suuntaan.
- Kelkkareitin ja hiihtoladun risteys.

Kuva 19. Muita merkkejä ohjaamaan kulkua talvipoluille, pysyvään tai kausiasennukseen. Asennustapa: pikakiinnike ja muovikomposiittitolppa. Ylläs. Kuva: Metsähallitus/Joel Kauppinen

Kuva 20. Merkintäjärjestely jyrkän mäen yläpuolella. Liikenne yksisuuntaiseksi: Vasemmalla oleva latu on vain mäkeä ylöspäin hiihtävälle. Määrätty kulkusuunta on oikealle. Ladut yhtyvät toisiinsa mäen alapuolella, missä on vastaavantyyppinen merkintä. Keskisen laen itäpuoli, Pallas-Yllästunturin kansallispuisto, Kolari. Kuva: Metsähallitus/Henri Arponen

OPASTEMATERIAALIT

Käytettävän materiaalin tulisi mahdollistaa opasteilta vaadittavat ulkonäölliset ja toiminnalliset ominaisuudet sekä ylläpidon vaatimukset elinkaaren, päivitettävyyden ja muiden huoltotarpeiden näkökulmasta. Seuraavassa on katsaus erilaisiin ratkaisuihin ja niiden ominaisuuksiin.

Kuva 21. Puiset viitat. Kaiverrettu ja maalattu teksti erottuu taustasta hyvin. Noitatunturi, Pyhä-Luoston kansallispuisto. Kuva: Metsähallitus/Linda Finneman.

Viitat

Viittojen materiaalina käytetään karkealla jaolla joko puuta tai metallia. Reittiviittojen materiaalien käytännön erot syntyvät niiden elinkaaren pituudesta, ulkonäköön liittyvistä ominaisuuksista ja huoltotarpeesta. Seuraavassa esitellään kokemuksia ja käytännön eroja eri materiaaleista.

Puiset viitat

- Puu on perinteinen materiaali, jota käytetään usein sen perinteisen ulkonäön takia.
- Puuviitan tummuessa tekstin erottuvuus huonontuu.
- Erottuvuutta voidaan parantaa värittämällä kaiverrettu teksti vaalealla värillä, jolloin kontrasti paranee.
- Luonnollinen materiaali
- Elinkaari lyhyt
- Päivitettävyydessä haasteita

Metalliviitta heijastavalla kalvolla

Taajamien pyörä- ja kävelyteiltä tuttu metallinen viittamalli on hyväksi havaittu viitoitus-tapa myös maastoreiteillä. Metalliviittoja on käytössä laajasti esimerkiksi Ylläksen ulkoilurei-teillä sekä Pallas-Yllästunturin ja Pyhä-Luoston kansallispuistojen reiteillä.

Liikennemerkkien tuotekehitystä on tehty pitkään ja niiden ominaisuudet ovat hyvin vertailtavissa myös maastoreittikäyttöön. Käytettäessä liikenneviraston ohjeen 20-2013 mukaisia materiaaleja, saadaan varmuus esi-merkiksi materiaalien kylmän, auringonvalon ja tuulen kestävydestä.

Metallinen viitta kiinnitetään teräksiseen tolppaan, tolppa pystytetään esimerkiksi betonisel-la perustuksella maahan.

- Selkeä ja helposti luettava lopputulos on helposti saavutettavissa.
- Viittojen päivitettävyyys helppoa.
- Tunturien myrskytuulet voivat rasittaa viitan kiinnityksiä. Vaikeimmissa pai-koissa voi miettiä vaihtoehtoista kiinni-tyskohtaa tai pienempiä viittoja.

Kuva 22. Alumiiniviitta, heijastava kalvo. Viittojen väliin on jätetty rakoa tuuli-kuorman pienentämiseksi. Ylimpänä pisin etäisyys, alimpana lyhin. Luontopolut/ ympyräreitit reitit on viitoitettu vihreällä viitalla. Pallas-Yllästunturin kansallispu-isto. Kuva: Metsähallitus/Joel Kauppinen

Metalliviitta ruostuvasta teräksestä

Perinteisen puisen viitan tyyliä on toteutettu kestäviä metalliviittoja, joiden tekstit ja symbolit tehdään polttoleikkaamalla ruostuvaan teräkseen. Molemmista päistään kiinnitettyjen metalliviittojen kiistattomana etuna on pitkä elinkaari.

Kuva 23. Metalliviittoja ruostuvasta teräksestä. Tornio. Kuva: Metsähallitus/Sini Kestilä

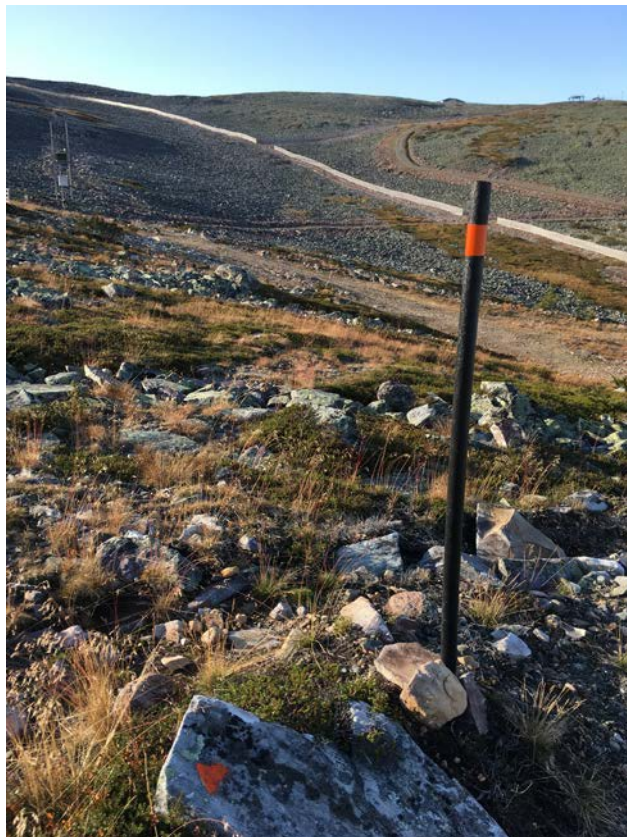

Kuva 24. Viittaryhmä ja risteyskartta. Viitoituksessa ei ole kulkutapojen symboleja: samat viitat toimivat kävelijälle, pyöräilijälle sekä hiihtäjälle. Saariselkä. Kuva: Metsähallitus/Sini Kestilä

Jatkuva reittimerkintä

Kuva 25. Tarkasti maalattu merkintä: tarkka reuna, vaalea taustaväri, erottuu männyn rungosta myös hämärässä. Viro. Kuva: RMK

Kuva 26. Puuttomalla tunturialueella muovikomposiititolppa jossa heijastava tarramerkintä. Alhaalla kiveen maalattu reittimerkki. Pallas-Yllästunturin kansallispuisto, Kolari. Kuva: Metsähallitus/Joel Kauppinen

Kuva 27. Värikoodattu merkintä ja reittien kokonaispituu-
det näkyvissä reitinnimiviitoissa. Maastopyöräilyreit-
in symbolit puuttuvat. Kuva: Metsähallitus/Joel Kauppinen

Kuva 28. Värikoodattu merkintä. Kolme reitiä samassa paikassa. Pyhä-Luoston kansallispuisto. Kuva: Metsähallitus/Linda Finneman

Kuva 29. Köysiaita ohjaamassa kulkua herkästi kuluvasa maastossa. Auttiköngäs. Kuva: Metsähallitus/Erkki Ollila

Opastetaulut

Kuvat 30 ja 31. Talvireittien lähtöpaikan opastetaulut ja viitat: reitti-info, kartta ja reittien "etiketti". Hiihtolatu ja talvipolku kulkevat taulujen ja viittojen välistä. Sport Resort Ylläs, Äkäslompolo. Kuvat: Erkki Ollila/Metsähallitus

Tämä ohjeistus on yksi REILA -reittimerkintöjen turvallisuus, pilot-tialueena Lappi 2015-2018 -hankkeen toimenpiteistä, jonka tavoitteena oli laatia ohjeistus turvallisista ja asiakaslähtöisistä maastoreittimerkinnöistä kaikkien reittitoimijoiden käyttöön ympäri Suomen. Ohjeistus laadittiin REILA -hankkeen toteuttajien kanssa yhteistyössä. Ohjeituksen kirjoittajat ovat Erkki Ollila Metsähallituksen Lapin luontopalveluista ja Sini Kestilä Lapin ammattikorkeakoulusta. Lisäksi ohjeituksen sisältöön ovat vaikuttaneet eri reittiasiantuntijat.

REILA -hanke toteutettiin vuosina 2015-2018 Lapin Ammattikorkeakoulun, Metsähallituksen, sekä Lapin pelastuslaitoksen yhteistyönä. Rahoituksesta 70% oli EAKR- ja valtionrahoitusta. 30% omarahoituksesta vastasi Lapin AMK/MTI, Metsähallitus sekä Pelastuslaitos ja kunnat. REILA -hankkeen kehitystavoitteena oli vahvistaa maasto- ja ulkoilureittien turvallisuutta.

www.reittimerkinnat.fi

